Старий китаєць Суй І-дзи, який на Ілюзіонній вулиці тримав маленьку корчму й у ній подавав незмінним відвідувачам — китайцям-каменярам, що працювали на будівлі нової монгольської школи, — дванадцять страв у мініатюрних мисочках, мав великого чорного пса, який завжди лежав перед входом до корчми.

Собака Суна І-дзи був здоровенний, гладкий, з міцною пащею й жилавими лапами. Він повагом розгулював коло корчми, відганяючи чужих псів, або лежав, презирливо поглядаючи на низькорослих монгольських коней, що стояли на припоні коло неї.

Іноді він зникав на кілька днів, і тоді Сун І-дзи ходив смутний та трохи роздратований, бо він прекрасно знав, де блукає його собака.

"Гульо", — так кличуть собак у Монголії. Слово "собака" по-монгольському "нохой", але їх скрізь кличуть "гульо".

Коло кожної гири-юрти, в рівнинах, на пасовиськах, в пустелях можна завжди побачити кількох здоровенних чорних собак, що, захлинаючись од люті, гавканням зустрічають гостя або незнайомця.

Особливо їх багато в монгольських містечках. Вони великими зграями бігають по вулицях, по базарах, як справжні хазяї міста. Чорні, гладкі й люті, хворі й худі, вкриті паршами та виразками, собаки полюють падло, покидьки, а вночі і... людей.

Коли на Улан-Батор з гори Богдо-Хана спускається ніч, їхнє гавкання стає особливо нестерпне. Гавкання псів — це своєрідна музика монгольських міст, як вечірнє кумкання жаб по селах у нас на Україні. Гавкання лине до синього неба, змагаючись із ламськими сурмами, що голосно мукають, як велетенські корови, лякаючи на ніч злих духів. Коли лами стомлюються й лягають спати, тоді вже ніщо не

перешкоджає високій собачій музиці, що каскадами пливе заснулим містом.

Нічний вітер тріпоче ганчірками з ієрогліфами молитов на високих щоглах, що лісом здіймаються понад містом, і ці молитви невпинно, з вітром, летять до бога разом із співами собак.

Собака — великий друг монгола-пастуха, він охороняє худобу й табуни, він спить у юрті разом із господарем, але в містечках собаки — це лихо, що розносить пошесть, скаженину та додає до екзотики міста своєрідний собачий бандитизм.

Лам в Улан-Баторі дуже багато, майже третина всього населення, собак же ще більше.

Сун І-дзи був скептик. Він не вірив, щоб душі померлих переселялись у собак, як цьому вірили монголи, і йому було неприємно, що його собака відвідує долину смерті.

Свого "нохая", щоб відучити від поганої звички, Сун годував сирим м'ясом. Але вередливий пес не дуже квапився й до цієї їжі.

— Їж, гульо, їж, собачий виродку!

Але пес, незважаючи на дбайливі запросини Суна, мляво підходив до кривавого шматка м'яса, неохоче обнюхував його, кілька разів обережно лизав язиком і відходив у тінь паркана.

Сун І-дзи був незадоволений.

По правді, десь глибоко в душі він відчував прихований страх перед цим собакою. Лише вночі, коли Сунові доводилось ходити до знайомих контрабандистів по заборонений крам, він мав деяку користь од свого пса. Собака йшов із ним і охороняв його від нападів своїх сородичів.

Пса боялись і не любили всі відвідувачі Сунової корчми. Лише лами, що парочками, немов коханці, приходили випити чаю, кумису або поласувати запашними кушорами, з великим зацікавленням розглядали собаку і хвалили за відгодований вигляд.

Собака в Монголії — священна тварина. В нього переселюються душі померлих. І коли собака гладкий, відгодований, — це лише свідчить, що до нього вселилися духи добрих заможних людей, феодалів, лам та сайтів — вельмож, баяликів-богатирів. Коли ж собака худий, у виразках, у паршах, — це поганий собака, в нього вселилися душі укгекгунів — бідняків, злидарів, лихі душі, що були грішні за життя.

Який би собака не був: паршивий чи гладкий, його не можна вбивати. Хай мучаться грішні душі укгекгунів у тілі паршивих собак, і хай втішаються феодали-сайти в тілах собак, гладких і здорових.

Але релігія, крім хитрощів, має і своєрідний розум: собаку можна вбити, коли він сказиться і може заразити людей та худобу. В нього тоді вселяється шкідливий і злий дух, якого треба знищити, бо так хоче великий богдо.

Отже, лами любили й поважали Сунового пса.

Пес нюхом відчував, коли в Улан-Баторі вмирав який-небудь праведник-баялик. Він регулярно, через кілька днів, бігав у долину смерті, де живився людською мертвечиною. Очевидно, саме через те, що він нехтував сухорлявими тілами злидарів-укгекгунів, він був такий гладкий, як гадали лами.

Сунові І-дзи було байдуже, кого жере його пес на монгольському кладовищі, але йому було страшно й огидно підходити до пса, коли той вертався з свого людожерного промислу.

Сунів пес живився лише свіжими мертвяками, його прихід у долину смерті завжди був тріумфальний. Голодні дикі монгольські пси, підібгавши хвости й вишкіривши жовті зуби, панічно відходили, коли до них наближався Сунів пес. Він вибирав найсвіжіший труп і ласував коло нього цілу ніч або день, коли не було великої спеки.

Одного разу для лам настали дні жалоби. Лами зачинились у своїх дацанах і загрозливо мукали звідти в довжелезні сурми. Революційна Спілка монгольської молоді оголосила похід проти собак. Лами прекрасно зрозуміли, що цей похід скерований безпосередньо проти них, проти ламаїзму.

Молодь, озброєна револьверами, рушницями, дрючками, пішла по місту. Постріли, собаче гавкання і виття, хряск дрючків по гладких спинах собак залунали базаром та всіма міськими закутками. Собакам було оголошено нещадну війну.

Побойовище тривало кілька днів. Кілька днів лами не відважувались вийти на вулицю з своїх фортець-дацанів. Лише коли стих бій та розвідачі рапортували, що все втихомирилось, лами вийшли походом із дацанів.

Похід вони влаштували помпезно, з усією кольоровістю та урочистістю, на яку були здатні.

Попереду йшов із чисто поголеною головою лама, ввесь одягнений у червоне. Він ніс велику дваджу — хоругов. За ним, з червоними, жовтими й синіми парасолями на дуже довгих ручках, ішли інші лами, а серед них ішли з поголеними головами діти — учні дацанських духовних шкіл — чойр, з маленькими дваджами в руках. Всі одягнені в червоні новенькі халати.

Далі йшло четверо лам, що несли дві довгі сурми, які нагадують гуцульські трембіти.

Перша пара лам несла передні, широкі частини сурм, друга пара сурмила, дмухаючи в довгі тонкі рури, що ними починаються ці сурми. Сурми були важкі, й треба було мати добрі легені, щоб дмухати в них, бо звук, що його видавали сурми, був густий, голосний бас, яким можуть пишатись лише гудки морських пароплавів.

Поруч ішли сурмачі, які сурмили в бляшані сурми, що були, очевидно, довезені сюди з дитячих європейських цяцькових крамниць.

Далі несли два бубни. По них іноді били палицями, й це ще збільшувало какофонію. Звуки ударних інструментів, що мали вигляд хоругов, зроблених із мідяних тарелів, дзвоном наповнювали ламську метушню. За ними цілим натовпом ішли лами з мідяними круглими тарелями в руках і брязком міді підтримували цей примітивний оркестр.

Але, незважаючи на всю цю урочистість, було видно, що ламаїзмові надходить кінець. Піші та кінні монголи, які траплялись на шляху процесії, байдуже поглядали на лам, не віддаючи їм жодної пошани.

Велосипедистки-монголки несподівано виїздили з-за рогу вулиць, збиваючи з ніг спантеличених демонстрантів. Підстрибуючи і перебігаючи вулицю, лами-ватажки силкувались додержати порядку, що вдавалось їм з величезними труднощами.

Нарешті три автомобілі, що один по одному виїхали з-за рогу вулиці, криками своїх сирен заглушили музику походу й хмарами пилюги зіпсували всю ламську врочистість.

Антисобачий тиждень дав чудові наслідки.

У столиці Монголії Улан-Баторі набагато поменшало собак.

Раніш од зграї собак, що нападала на перехожого, можна було відборонитися, лиш забивши собачого ватажка.

Коли нападало кілька собак, треба було присісти, тоді собаки зупинялись і чекали, поки людина не підведеться. Зробивши кілька кроків, знову треба було присідати, бо собаки негайно ж переходили в наступ.

Тепер собачу загрозу зламала революційна молодь Монголії. Це була пересторога й ламам, щоб вони зменшили свої апетити.

На диво, пес Суна І-дзи лишився живий.

Він мудро перечекав погромницькі події в Суновому дворі за високим парканом, обмащеним жовтою глиною.

Лами, які й потім приходили поласувати кумисом та кушорами в Суновій корчмі, були приємно здивовані, коли побачили пса живого.

Вони ще з більшою пошаною почали ставитися до цього собаки.

Незабаром старий Сун І-дзи помер, не дочекавшись, коли він стане багатий, як мандарин.

Пес випровадив Суна на кладовище й ліг коло нього, оберігаючи від зажерливості інших собак.

Довго лежав Сунів пес, думаючи, як вийти йому з цього прикрого становища.

Він кілька разів облизував Суна І-дзи, але той не прокидався. Тоді пес поволі й обережно обгриз усього Суна, поки з нього не лишився потворний сухий кістяк.

Вихід, що його знайшов із прикрого стану Сунів пес, був фатальний. Собака за кілька днів спаршивів, схуд, висох і помер у страшних муках.

Лами сказали так:

Сун І-дзи був погана, грішна людина, він, мабуть, надто дорого брав з нас за кумис та кушори!.. Собака ж зробив помилку, йому не слід було їсти свого господаря, бо він цим прогнівив белієбілік — божество!..